

Beatrice Onica-Jarka

Drept internațional umanitar

~ Note de curs ~

Universul Juridic
București
-2010-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2010, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ONICA-JARKA, BEATRICE

Drept internațional umanitar : note de curs / Beatrice

Onica Jarka. - București : Universul Juridic, 2010

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-478-2

341.3(075.8)

REDACȚIE:

tel./fax: **021.314.93.13**

tel.: **0732.320.665**

e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL

tel.: **021.314.93.15;**

0733.673.555

DISTRIBUȚIE:

fax: **021.314.93.16**

e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

CAPITOLUL I

CARACTERIZAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR ȘI A DOMENIULUI RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE CĂRUIA I SE APLICĂ

Motto:

Atâta vreme cât vor fi oameni vor fi și războaie.
Albert Einstein

Secțiunea 1

Noțiunea de „drept internațional umanitar”

1.1. Noțiunea de „drept internațional umanitar”

Dreptul internațional umanitar este ramura dreptului care se ocupă de domeniu excepțional – cel al conflictelor armate.

Obiectul dreptului internațional umanitar îl formează, în mod paradoxal, reglementarea la nivel interstatal, a violenței sau, mai bine zis, reglementarea modalității de utilizare a violenței în conflictele armate, precum și a asistenței acordate victimelor acestei violențe.

Deși există mai multe definiții ale dreptului internațional umanitar¹, toate surprind esența dreptului internațional umanitar ca drept izvorât din imperativele necesității militare confruntate cu nevoia de a proteja victimele conflictelor armate.

Conform definiției pe care o propunem, dreptul internațional umanitar² reprezintă **ansamblul de reguli de drept convenționale și cutumiare** aplicabil relațiilor între **state**, precum și relațiilor dintre state și alte **subiecte de drept internațional și intern**, aplicabil conflictelor armate³ interne și internaționale și care tinde, din motive umanitare, spre limitarea efectelor acestor conflicte.

¹ A se vedea în acest sens Hans Peter Gasser, „International humanitarian law and the protection of war victims” la adresa de Internet: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jm93.htm> sau definiția dată de către prof. univ. dr. Ionel Cloșcă, I. Cloșcă, I. Suceava, în *Tratat de drept internațional umanitar*, Editura ARDU, București, 2000, p.14.

² Dreptul internațional umanitar mai este cunoscut și sub denumirea de drept al conflictelor armate sau de drept al războiului. Ultima expresie este una folosită mai ales pentru considerente de accesibilitate prin raport la cei care trebuie să aplice acest drept (militarii, de exemplu).

³ Expresia „conflicte armate” tinde să înlocuiască termenul război, ca urmare a evoluției conceptuale a războiului de la un mijloc de politică externă până la interzicerea lui prin Tratatul internațional pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională din 1928 (Pactul Briand Kellog) și, mai apoi, prin Carta Organizației Națiunilor Unite. Precizăm că, după cel de-al Doilea Război Mondial, majoritatea conflictelor armate pe plan mondial au avut un caracter intern, ceea ce a făcut ca folosirea, raportat la acest tip de conflicte, a expresiei „război”, specifică în principal relațiilor interstatale conform convențiilor de la Haga, să devină relativ improprie.

În speță, este vorba despre reguli referitoare la: desfășurarea operațiunilor militare, restricționarea sau interzicerea utilizării unor mijloace și metode de război, tratamentul victimelor de război și al populațiilor civile, adoptate în vederea asigurării unei protecții sporite, mai ales a celor care nu iau sau nu mai iau parte la conflictul armat.

1.2. Distincția dintre *jus ad bellum* (dreptul la război) și *jus in bello* (dreptul în război)

Dreptul la război (*jus ad bellum*) a reprezentat, pentru multă vreme, o opțiune favorită și accesibilă de politică externă aplicabilă soluționării diferendelor dintre state.

Dreptul internațional public contemporan însă reglementează expres și limitativ situațiile în care recurgerea la război este considerată licită (dreptul la autoapărare individual sau colectiv – art. 51 din Carta organizației Națiunilor Unite; restabilirea situației de respectare a păcii și securității internaționale prin măsuri care implică folosirea forței armate în condițiile capitolului VII din aceeași Cartă). Orice altă situație de recurgere la utilizarea forței armate este considerată o încălcare a principiilor fundamentale de drept internațional și calificabilă ca ilicită.

De altfel, capitolul VII din Carta ONU cuprinde, la articolul 39, calificările de situații care atrag competența Consiliului de Securitate în adoptarea unei decizii de utilizare a forței armate ca măsură de restabilire a păcii și securității internaționale și care sunt: agresiunea, amenințarea la adresa păcii și încălcarea păcii. Oricare dintre cele trei categorii de situații pot reprezenta situații de conflict armat nelegale.

Independent de caracterul legal sau nelegal al unui război, prin raportarea la dispozițiile Cartei ONU, va exista întotdeauna **un drept în război** (*jus in bello*) care va reglementa conduita subiectelor de drept participante la conflictele armate (fie ele interne sau internaționale) cu privire, în principal, la anumite categorii de persoane fizice și bunuri protejate.

Așadar, caracterul nelegal al recurgerii la conflict armat nu poate plasa desfășurarea acestuia în afara dreptului specific aplicabil – Dreptul internațional umanitar.

1.3. Participanții la relațiile de drept internațional umanitar

În categoria participanților la conflictele armate nu intră numai forțele beligerante statale sau non-statale¹, ci și alți participanți, precum: forțele armate în cadrul unor operațiuni multinaționale sub comanda unor organizații regionale sau ale ONU, organizațiile umanitare, Comitetul Internațional de Cruce Roșie, Societățile Naționale de Cruce Roșie, reprezentanții acestora.

¹ Conflictele armate pot avea loc nu numai între state, dar și între state și mișcări de eliberare națională sau grupuri armate sau chiar conflicte armate între acestea din urmă, tuturor acestora fiindu-le aplicabile normele de drept internațional umanitar.

Secțiunea 2

Scurt istoric al regulilor de drept internațional umanitar

Încă din Antichitate, au existat reguli scrise referitoare la practicarea războiului, precum Codul lui Manu în India secolelor XII-XI î.e.n. sau tratatele chineze ale lui Sun Tzu intitulate *Arta războiului*.

Vechiul Testament cuprinde, de asemenea, reguli de purtare a războiului. Astfel, în *Deuteronomul*, capitolul 20, Dumnezeu transmite prin vocea lui Moise comenzi cu privire la legile aplicabile în caz de război, prin care dispune ca numai bărbații inamici să fie loviți cu ascuțișul sabiei, femeile și copiii urmând să fie cruțați.

În Evul Mediu, un rol deosebit a revenit Bisericii, care a stabilit zile de armistițiu obligatorii, cum ar fi „Pacea lui Dumnezeu”.

Tot din Evul Mediu datează primele angajări ale răspunderii juridice pentru încălcarea regulilor de purtare a războiului: în 1268, Corandin van Hohenstufen este judecat de un tribunal pentru crime de război, iar în 1474, la Breisach – Germania, cavalerul Peter von Hagenbach¹ este judecat și condamnat la moarte de un adevărat tribunal internațional, pentru violări ale „legilor lui Dumnezeu și ale omului”, deoarece a permis trupelor sale să violeze și să ucidă persoane civile nevinovate, precum și să distrugă proprietățile acestora.

Secolul al XIX-lea aduce cu sine înlocuirea micilor armate profesioniste cu mașinile de război naționale create prin introducerea în Europa, începând cu secolul al XIX-lea, a serviciului militar obligatoriu, ca o consecință a Revoluției Franceze (schimbare de paradigmă militară de care Napoleon Bonaparte a fost inițial, în mod clar, avantajat).

Primul document adoptat la nivel internațional în materia dreptului internațional umanitar modern este considerat a fi **Declarația referitoare la dreptul războiului maritim din 16 aprilie 1856, Paris**, care a eliminat operațiunile de război duse de persoane particulare cu autorizația unui stat beligerant împotriva navelor comerciale ale adversarului (cursa).

Bătălia din iunie 1859, de la Solferino, dintre trupele franco-sarde și cele austriece², îl determină pe elvețianul Henri Dunant să scrie, în 1862 lucrarea *Un souvenir de Solferino*, care a emoționat opinia publică din Elveția și din întreaga lume. Ca urmare, a fost creat la Geneva în 1863, **Comitetul Internațional pentru Ajutorarea Răniților**, cunoscut sub numele de Comitetul celor Cinci care, ulterior, a devenit Comitetul Internațional de Cruce Roșie, implicat apoi în promovarea dreptului internațional umanitar și mai ales în aplicarea acestuia.

În 1864, la inițiativa Comitetului celor Cinci, se convoacă prima conferință internațională care adoptă Convenția de la Geneva privind ameliorarea sorții militarilor răniți din forțele armate de campanie.

Momentele marcante de început în evoluția dreptului internațional umanitar modern sunt reprezentate de **Conferințele de la Haga din 1899 și 1907**.

¹ Un tribunal format din 27 de judecători ai Sfântului Imperiu Roman a judecat și condamnat pe Peter von Hagenbach pentru violări ale „legilor lui Dumnezeu și ale omului”, pentru că a permis trupelor sale să violeze și să ucidă persoane civile nevinovate, precum și să distrugă proprietățile acestora. Apărarea lui Peter von Hagenbach, constând în invocarea ordinului superiorului său pentru săvârșirea faptelor de care a fost acuzat, a fost respinsă, iar acuzatul a fost găsit vinovat și condamnat la moarte.

² A se vedea *Infra*, cap. II, P. 39.

Prima conferință de pace de la Haga a fost convocată la inițiativa Țarului Rusiei, Nicolae al II-lea, „pentru a căuta cele mai eficiente mijloace de a asigura toți oamenii de beneficiile unei păci reale și durabile și, peste toate, de limitarea dezvoltării armamentului existent” (Nota diplomatică din 30 decembrie 1898/11 ianuarie 1899).

La conferință au participat reprezentanții a peste 26 de guverne.

Deși conferința nu a condus la adoptarea unui acord privind limitarea înarmării, s-a soldat, totuși, cu adoptarea Convenției de la Haga, care cuprinde patru secțiuni și trei declarații.

Astfel, cele patru secțiuni sunt cunoscute sub numele de:

- Convenția I de la Haga, privind rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor;
- Convenția II de la Haga, referitoare la dreptul și cutumele războiului aplicabile războaielor terestre;
- Convenția III de la Haga, privind adaptarea războiului maritim la principiile Convenției de la Geneva din 22 august 1864;
- Convenția IV de la Haga, privind interzicerea lansării de proiectile și explozive din baloane sau prin alte metode noi similare.

Cele trei declarații se referă la interzicerea lansării de proiectile și explozive din baloane sau prin alte metode noi, interzicerea lansării de proiectile și explozive din baloane sau prin alte metode noi similare, interzicerea utilizării de proiectile al căror obiectiv este difuzarea gazelor asfixiante sau dăunătoare, precum și la interzicerea utilizării gloanțelor care explodează sau se aplatizează la impactul cu corpul omenesc.

În 1907 are loc **cea de-a doua conferință de pace la Haga**, moment în care se adoptă Convenția de la Haga cuprinzând 13 secțiuni, ulterior fiind ratificate numai 12, cunoscute sub numele de:

- Convenția I de la Haga, privind rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor internaționale;
- Convenția II de la Haga, privind limitarea utilizării forței pentru recuperarea debitelor contractuale;
- Convenția III de la Haga, privind deschiderea ostilităților;
- Convenția IV de la Haga, privind dreptul și cutumele războiului aplicabile războaielor terestre;
- Convenția V de la Haga, privind drepturile și obligațiile puterilor și persoanelor neutre în caz de război terestru;
- Convenția VI de la Haga, privind statutul navelor comerciale în caz de ostilități;
- Convenția VII de la Haga, privind conversia navelor comerciale în nave de război;
- Convenția VIII de la Haga, privind amplasarea minelor de contact submarine;
- Convenția IX de la Haga, privind bombardarea forțelor navale pe timp de război;
- Convenția X de la Haga, privind adaptarea războiului maritim la principiile convenției de la Geneva;
- Convenția XI de la Haga, privind restricțiile cu privire la exercitarea dreptului de captură în războiul maritim;
- Convenția XIII de la Haga, privind drepturile și obligațiile puterilor neutre în războiul maritim.

Secțiunea XII se referă la convenția privind înființarea unei Curți Internaționale de Capturi Navale, convenție care nu a fost ratificată niciodată deși, în 1910, se adoptă și un protocol la această convenție. Statele Unite și Anglia s-au opus acestei convenții considerând că înființarea unei asemenea curți ar încălca suveranitatea națională.

Întrucât convențiile de la Haga reglementează modalitatea de purtare a conflictului armat, ele sunt cunoscute ca **dreptul de la Haga** sau **dreptul războiului**.

Primul Război Mondial se încheie prin **Tratatul de la Versailles** care prevedea, la art. 227-230, că guvernul german recunoaște dreptul Puterilor Aliate să judece persoane acuzate de a fi comis acte de violare a drepturilor și obiceiurilor războiului și obliga Guvernul German să predea Puterilor Aliate suspexții de a fi săvârșit aceste acte. De asemenea, potrivit dispozițiilor Tratatului de la Versailles, împăratul Wilhem al II-lea de Hohenzollern urma să fie judecat de un tribunal internațional, care ar fi aplicat ca drept material „principiile de bază ale drepturilor națiunilor rezultate în urma cutumei stabilite între națiunile civilizate, dreptul umanitar, precum și regulile conștiinței publice”¹.

Chiar dacă Wilhem al II-lea nu a fost judecat pentru crimele internaționale comise, întrucât Olanda, ca stat unde acesta se refugiase, a refuzat să îl predea Puterilor Aliate, acest moment convențional este deosebit de important pentru conturarea principiului de încetare a imunității șefilor de state și guverne pentru faptele comise în războaie.

Scoaterea războiului în afara legii – prin adoptarea în 1928 a Pactului de la Paris reprezentat de **Tratatul internațional pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională**, cunoscut și ca **Pactul Briand-Kellogg**, privind condamnarea „recurgerii la război pentru soluționarea controverselor internaționale” – reprezintă un moment de cotitură în evoluția dreptului internațional umanitar.

Deși Convențiile de la Haga din 1899 și 1907 cuprind prevederi referitoare la tratamentul prizonierilor de război, în cursul Primului Război Mondial au apărut, totuși, grave deficiențe privind comportamentul armat, care au trebuit remediate. Câteva dintre aceste deficiențe au fost remediate prin acordurile speciale între beligeranți încheiate la Berna în anii 1917 și 1918. În 1921, Comitetul Internațional de Cruce Roșie și-a exprimat dorința de adoptare a unei convenții speciale privind prizonierii de război. În cadrul Conferinței Diplomatice din 1929, a fost adoptată Convenția privind tratamentul prizonierilor de război, care nu înlocuiește Convențiile de la Haga, ci le completează².

Cele mai importante completări pe care le aduce Convenția de la Geneva din 1929 se referă la interzicerea represaliilor și a pedepselor colective, organizarea muncii prizonierilor, reprezentarea prizonierilor și controlul exercitat de Puterile Protectoare. Această Convenție a fost aplicată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial se înființează primele tribunale internaționale care au judecat efectiv criminalii de război: Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg și Tribunalul Militar Internațional pentru Estul Îndepărtat de la Tokyo.

Ca urmare a numărului mare de victime, îndeosebi în rândul populației civile, sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial aduce noi reglementări convenționale, de data aceasta în domeniul protecției persoanelor implicate cu voia sau fără voia lor în conflictele armate.

¹ A se vedea recomandările Comisiei asupra Responsabilității Autorilor Războiului și asupra Implementării Sancțiunilor Stabilite prin Conferința de Pace Preliminară.

² A se vedea în acest sens informațiile referitoare la Convenția de la Geneva din 1929 pe site-ul Comitetului Internațional de Cruce Roșie la adresa <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/305?OpenDocument>.

Șocată de ororile trăite în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, comunitatea internațională și Comitetul Internațional de Cruce Roșie se implică în revizuirea convențiilor internaționale în domeniul umanitar.

Astfel, în **1949** s-au desfășurat la **Geneva** lucrările conferinței diplomatice pentru elaborarea convențiilor internaționale destinate să protejeze victimele de război, la care au participat 63 de state, între care și România.

Conferința a avut ca rezultat **adoptarea** celor 4 convenții, valabile și în prezent, la care, ulterior, au aderat aproape toate statele.

Aceste convenții sunt:

- Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie (I);
- Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților forțelor armate maritime (II);
- Convenția cu privire la tratamentul prizonierilor în caz de război (III);
- Convenția cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război (IV). Aceste patru convenții asigură abordarea dintr-o perspectivă nouă a desfășurării conflictelor armate, prin concentrarea asupra protecției victimelor conflictelor armate.

Tot în perioada ulterioară celui de-al Doilea Război Mondial au fost adoptate Convenția din 1948 pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, precum și Convenția din 1973 asupra eliminării și reprimării crimei de apartheid, convenții ce pun bazele convenționale ale sancționării la nivel internațional a crimelor deosebit de grave care se pot comite și în timpul conflictelor armate.

În 1977, la inițiativa Comitetului Internațional de Cruce Roșie – care și-a asumat sarcina dezvoltării dreptului internațional umanitar, are loc o nouă conferință de revizuire a convențiilor de la Geneva, în urma căreia sunt adoptate **două protocoale adiționale** la cele patru convenții de la Geneva:

- Protocolul adițional I la convențiile de la **Geneva** din 1949, cu privire la protecția victimelor din conflictele armate internaționale;
- Protocolul adițional II la convențiile de la **Geneva** din 1949, cu privire la protecția victimelor din conflictele armate fără caracter internațional.

Conferința de revizuire a convențiilor de la Geneva, numită Conferința diplomatică pentru reafirmarea și dezvoltarea dreptului internațional umanitar aplicabil conflictelor armate a fost organizată de Guvernul Elvețian, în virtutea calității sale de depozitar al convențiilor de la Geneva și în conformitate cu o tradiție de aproape 100 de ani în organizarea acestui tip de conferințe. Conferința a avut loc în 4 sesiuni, prima sesiune ținând între 20 februarie și 29 martie 1974, a doua sesiune între 3 februarie și 18 aprilie 1975, a treia sesiune între 21 aprilie și 11 iunie 1976 și a patra sesiune din 17 martie până în 10 iunie 1977¹. La conferință au participat între 107 și 124 de state (numărul lor variind de la o sesiune la alta). De asemenea, la lucrările conferinței au participat în calitate de observatori 11 mișcări de eliberare națională, precum și 51 de organizații internaționale interguvernamentale sau neguvernamentale.

¹ A se vedea în acest sens *Commentary on the Additional Protocols of 8th of June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, editors: Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann, Martinus Nijhof Publishers, Geneva, 1978, „General introduction”, p. xxxii-xxxiii.

Convențiile I, II, III și IV de la Geneva din 1949 mai sunt cunoscute ca **dreptul de la Geneva sau dreptul umanitar** (care stabilește regulile de protecție a victimelor conflictelor armate), iar alături de **dreptul de la Haga sau dreptul războiului** formează dreptul internațional umanitar al conflictelor armate.

Protocoloalele adiționale I și II la convențiile de la Geneva, deși fac parte din dreptul de la Geneva, cuprind și reguli de purtare a conflictelor armate sau, altfel spus, reguli ce țin de dreptul războiului.

Înființarea Organizației Națiunilor Unite și adoptarea **Cartei** acesteia reprezintă, de asemenea, elemente importante în evoluția dreptului internațional umanitar, prin consacrarea interzicerii utilizării forței armate și a amenințării cu forța armată în relațiile dintre state. Practica Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite în aplicarea Capitolului VII din Carta ONU, inclusiv în situații de conflict armat intern, a reprezentat un mijloc esențial de adaptare și acceptare a implementării internaționale a dreptului umanitar și în cazul acestor tipuri de conflicte.

Dintre măsurile adoptate de Consiliul de Securitate în baza capitolului VII din Cartă menționăm înființarea Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie¹ (1993), precum și înființarea Tribunalului Internațional pentru Ruanda² (1994).

Tot ONU a contribuit – prin încheierea unui acord internațional cu Guvernul statului Sierra Leone – la înființarea Curții Speciale pentru Sierra Leone³, pentru pedepsirea persoanelor care s-au făcut vinovate de săvârșirea unor crime internaționale în cadrul conflictului armat desfășurat în acest stat.

În 1998 se adoptă, în cadrul Conferinței de la Roma, **Statutul Curții Penale Internaționale**, care intră în vigoare în 2002, moment când se înființează prima curte penală internațională⁴ cu caracter permanent, care judecă, atunci când statele nu pot sau nu vor să o facă, persoanele vinovate de săvârșirea unor crime de o gravitate extraordinară: genocid, crime de război, crime împotriva umanității iar, la un moment dat, chiar crima de agresiune.

Tot spre sfârșitul anilor '90, Organizația Națiunilor Unite și Organizația Atlanticului de Nord conștientizează problemele de drept umanitar pe care le implică intervenția armată internațională în conflictele armate.

În urma unor discuții îndelungate care au început încă de la sfârșitul anilor '90, pentru a elimina orice conotație religioasă a emblemelor folosite pentru protecție – Crucea Roșie, Leul și Soarele Roșu și Semiluna Roșie – tot la inițiativa Comitetului Internațional de Cruce Roșie, a fost adoptat, în 2005, **Protocolul adițional la convențiile de la Geneva din 12 august 1949, privind adoptarea unui semn distinctiv adițional de protecție – cristalul roșu.**

¹ Detalii referitoare la înființarea acestui tribunal, la competența și funcționarea sa, pot fi găsite în capitolul IX al acestui curs.

² *Idem.*

³ *Idem.*

⁴ *Idem.*

Secțiunea 3

Obiectul dreptului internațional umanitar. Noțiunile de conflict armat intern și internațional. Exemple. Încetarea ostilităților. Armistițiul, capitulare și încheierea păcii. Neutralitate

3.1. Scopul dreptului internațional umanitar

Așa cum am arătat, dreptul internațional umanitar se aplică relațiilor între state, precum și între state și alte subiecte de drept internațional (de ex.: mișcări de eliberare națională, formațiuni paramilitare cărora dreptul internațional le recunoaște calitatea de beligeranți), în contextului unui conflict armat.

Dispozițiile convenționale din dreptul internațional umanitar sunt orientate, în special, în direcția **reglementării exhaustive a conflictelor armate internaționale**.

Chiar cele patru convenții de la Geneva din 1949 – Convenția pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie (I), Convenția pentru îmbunătățirea sortii răniților, bolnavilor și naufragiaților forțelor armate maritime (II), Convenția cu privire la tratamentul prizonierilor în caz de război (III), Convenția cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război (IV) – se referă, în principal, la reglementarea **conflictelor armate internaționale**.

Cele patru convenții de la Geneva conțin și dispoziții care reglementează **conflictele armate interne**, acestea însă într-o formă schematică.

Cele patru convenții de la Geneva din 1949 dedică un singur articol – articolul 3, comun celor 4 convenții – **conflictelor armate interne**.

Adoptarea în 1977 a celor două protocoale adiționale la cele patru convenții de la Geneva, și anume: Protocolul adițional la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 relativ la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I) și Protocolul adițional la convențiile de la Geneva din 12 august 1949, relativ la protecția victimelor conflictelor armate neinternaționale (Protocolul II), îmbunătățește cadrul convențional al reglementărilor umanitare, sporind gradul de protecție acordat în timpul conflictelor armate.

Protocolul adițional II – după cum indică denumirea acestuia – dezvoltă și creează un cadru juridic special aplicabil victimelor **conflictelor armate interne**.

Distincția esențială între cele două tipuri de conflicte armate, care continuă să persiste cel puțin teoretic, este sub aspectul dreptului aplicabil, în sensul că cele patru convenții de la Geneva din 1949 și protocoalele adiționale la acestea se aplică diferit conflictelor armate internaționale față de cele interne.

Convențiile de la Geneva din 1949, în integralitatea lor, cu excepția art. 3 comun celor patru convenții, precum și Protocolul adițional I la aceste convenții, în măsura în care statele beligerante au ratificat și protocolul¹, se aplică **conflictelor armate internaționale**.

Art. 3 comun celor patru convenții de la Geneva și Protocolul adițional II, în măsura în care statul pe teritoriul căruia are loc conflictul armat a ratificat Protocolul adițional II, se aplică **conflictelor armate interne** sau **neinternaționale**.

¹ Dispozițiile convențiilor de la Geneva din 1949 sunt considerate ca fiind drept cutumiar. Spre deosebire de acestea, numai anumite dispoziții din Protocolul adițional I sunt considerate drept cutumiar.

3.2. Conflictul armat internațional

Conflictul armat internațional este definit, în sistemul convențiilor de la Haga din 1907, ca fiind „o situație legală între două sau mai multe grupuri ostile chemate să decidă asupra conflictului lor prin folosirea forțelor armate sau ca fiind o luptă sângeroasă între grupuri organizate”.

Așadar, definiția reglementează războiul ca pe o relație între state, care au dreptul de a recurge la război.

Conflictul armat internațional este definit, în sistemul convențiilor de la Geneva din 1949, ca fiind „toate cazurile de război declarat sau orice alt conflict armat care poate să apară între două sau mai multe înalte părți contractante, chiar dacă starea de război nu este recunoscută de una dintre ele”.

Definiția conflictului armat internațional prevăzută de Protocolul adițional I, aduce ca element de noutate includerea în această noțiune a conflictelor armate în care popoarele luptă împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele, consacrat în Carta Națiunilor Unite și în Declarația referitoare la principiile de drept internațional privind relațiile amicale și cooperarea între state în conformitate cu Carta Națiunilor Unite.

Extinderea definiției conflictului armat internațional, astfel încât să includă conflicte armate care au fost considerate inițial interne, a determinat ca multă vreme Protocolul adițional I să nu fie ratificat de mari puteri precum Anglia. Chiar și atunci când în cele din urmă a ratificat Protocolul I, în 1998, Anglia a formulat o rezervă la chiar extinderea definiției conflictului armat¹.

Alte state precum S.U.A. și Israel sau India nu ratificaseră nici în 2011 Protocolul adițional I.

3.3. Conflictul armat intern

Dreptul umanitar convențional definește conflictul armat fără caracter internațional sau intern prin excludere raportat la conflictul armat internațional, astfel: „în caz de conflict armat neprezentând un caracter internațional și ivit pe teritoriul uneia din înaltele părți contractante se aplică...” (art. 3 comun celor patru convenții de la Geneva din 1949).

În accepțiunea art. 3, comun celor patru convenții de la Geneva, conflictul armat neinternațional sau intern cuprinde războaiele civile, războaiele religioase, războaiele de schimbare a regimului politic și războaiele de secesiune.

Definirea conflictului armat intern de către Protocolul adițional II se referă la toate

¹ Printre rezervele formulate, Anglia a formulat o rezervă și la art. 1 para. 4 și art. 96 para 3 din Protocolul adițional I care are următorul conținut: „Este înțelegerea Marii Britanii că termenul de «conflict armat» prin el însuși sau în contextul său denotă o situație care nu include actele de terorism concertate sau izolate. Marea Britanie, cu referire la orice situație în care este implicată, nu se va considera sub obligația juridică consecință a unei declarații făcute în scopul art. 96 para. 3 cu excepția situației în care, a recunoscut în mod expres că a fost făcută de un organism care reprezintă în mod autentic o autoritate reprezentând poporul implicat într-un conflict armat de tipul celui căruia i se aplică art. 1 para. 4”. A se vedea în acest sens textul rezervelor formulate de Anglia la Protocolul adițional I la adresa de Internet: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>, accesată pe 2 ianuarie 2011.

conflictele armate care nu cad sub incidența art. 1 al Protocolului adițional I la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I) și care se desfășoară pe teritoriul unei înalte părți contractante între forțele sale armate și forțe armate dizidente sau grupuri înarmate organizate care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită un asemenea control asupra unei părți a teritoriului său încât să le permită să desfășoare operațiuni militare susținute și coordonate și să aplice protocolul respectiv.

Tot Protocolul adițional II (art. 1 alin. 2) prevede excepțiile de la calificarea unei situații drept conflict armat intern, și anume: situațiile de tensiune internă și tulburările interne, cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice și izolate de violență și alte acte analoge, care nu sunt conflicte armate. În situațiile care nu sunt conflicte armate nu se aplică dreptul internațional umanitar, ci drepturile omului și eventual dreptul intern al statului respectiv

Așadar, Protocolul adițional II restrânge definiția conflictului armat fără caracter internațional sau intern, prevăzută de art. 3, comun convențiilor de la Geneva, introducând condiții speciale ce trebuie îndeplinite pentru ca Protocolul adițional II să fie aplicabil.

3.3.1. Conflictul armat destructurat sau de identitate – Ruanda 1994

Conflictul armat ce a avut loc în Ruanda și circumstanțele comiterii actelor de genocid în anul 1994 în această țară a determinat doctrina să avanseze un tip nou de conflict armat, și anume conflictul armat destructurat sau de identitate.

Caracteristica principală a unui asemenea tip de conflict armat este dizolvarea totală sau parțială a autorității statale pe teritoriul statului unde are loc conflictul.

În realitate, aceste tip de conflict armat reprezintă o variantă a conflictului armat intern.

3.4. Conflictul armat internaționalizat

Pentru conflictele armate interne devenite internaționale se folosește termenul de **conflict armat internaționalizat**. În această categorie intră acele războaie care, inițial, sunt interne, dar datorită sprijinirii forțelor insurgente de către alte state și/sau datorită intervenției directe a altui stat sau a altor state dobândesc caracter internațional.

Cele mai recente exemple de conflicte armate internaționalizate sunt: cel rezultat ca urmare a intervenției NATO în 1999 în conflictul armat dintre Republica Federală Iugoslavia și Armata de Eliberare din Kosovo sau cel rezultat ca urmare a sprijinirii forțelor contras de către S.U.A. împotriva Guvernului statului Nicaragua, la începutul anilor '80¹.

Jurisprudența internațională a oferit mai multe teste pentru calificarea unui conflict armat ca fiind un conflict armat internaționalizat.

¹ A se vedea Activitățile militare și paramilitare în/împotriva Nicaragua din 27 iunie 1986, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, p. 14., la adresa de Internet <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6485.pdf>

În cazul Tadic¹, Camera de Apeluri a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie a arătat că: „Nu poate fi disputat că un conflict armat este internațional dacă se desfășoară între două sau mai multe state. În completare, în cazul unui conflict armat intern care izbucnește pe teritoriul unui stat, acesta poate deveni internațional (sau, depinzând de circumstanțe, poate fi internațional și în același timp și intern) dacă: (i) un alt stat intervine în acel conflict prin trupele sale, sau alternativ, (ii) dacă câțiva dintre participanții în conflictul armat intern acționează pe seama unui alt stat”.

Relativ la modalitatea de atribuire a actelor unor insurgenți guvernului unui alt stat, Curtea Internațională de Justiție a propus **testul „controlului efectiv”** care presupunea determinarea situației potrivit căreia „relația dintre contras și guvernul SUA era de natura dependentă de o parte și de control de cealaltă parte, astfel încât ar fi fost corect de a considera pe contras ca fiind agenți ai Guvernului SUA²”.

Camera de Apeluri a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie a considerat testul propus de Curtea Internațională de Justiție ca fiind neconvincător și a propus mai multe teste de control³ care implică îndeplinirea anumitor condiții pentru calificarea legăturii dintre un stat terț și grupările armate care luptă împotriva forțelor guvernamentale precum: **existența unor instrucțiuni specifice** pentru comiterea unor acte ilegale date de către statul respectiv unei persoane fizice sau unui grup de persoane fizice; **controlul** unui stat asupra unor forțe armate subordonate trebuie să fie **total** în sensul că statul respectiv **are un rol determinant în organizarea, coordonarea sau planificarea acțiunilor militare** a forțelor armate sau **asimilarea unor persoane fizice** datorită atribuțiilor lor **unor structuri ale statului respectiv**.

Calificarea unui conflict armat ca fiind internaționalizat pune probleme din punctul de vedere al aplicării dreptului internațional umanitar care menține, cel puțin convențional, aplicarea unor seturi diferite de norme în funcție de natura internă sau internațională a conflictelor armate.

Pentru stabilirea dreptului aplicabil, calificarea conflictului rămâne să fie făcută conform criteriilor prevăzute în convențiile de la Geneva și protocoalele adiționale, urmând să se determine față de care părți la conflict se aplică dreptul conflictelor armate internaționale și față de care părți la conflict continuă să se aplice dreptul conflictelor armate interne. Trebuie precizat că jurisprudența internațională⁴ s-a pronunțat în sensul că, esența dreptului umanitar aplicabil conflictelor armate internaționale s-ar aplica și conflictelor armate interne.

¹ A se vedea *Prosecutor vs. Dutko Tadic*, Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, Camera de Apeluri, Caz nr. IT-94-1-A, la adresa de Internet: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>.

² A se vedea *Infra* 14 Activitățile militare și paramilitare în și împotriva Nicaragua.

³ A se vedea James G. Stewart, *Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict*, International Review of the Red Cross, June 2003, Volume 85, Nr. 850, p. 313-349.

⁴ *Idem*.

3.5. Războiul împotriva terorii

După atacurile teroriste asupra Statelor Unite ale Americii¹ din 11 septembrie 2001, acestea au pornit, împreună cu Mare Britanie și cu alte state membre NATO sau nu, o campanie militară internațională continuă cunoscută sub numele de „Război împotriva Terorii” sau „Războiul Mondial împotriva Terorii” sau „Războiul împotriva Terorismului”. Campania a fost lansată în 2001 odată cu invadarea militară² a Afganistanului de către Statele Unite ale Americii împreună cu Marea Britanie și a cuprins și alte operațiuni militare. Expresia „Război împotriva Terorii” a fost folosită pentru prima oară de președintele american George W. Bush și de alți oficiali ai Statelor Unite pentru a desemna lupta militară, politică, ideologică și legală împotriva organizațiilor teroriste și a regimurilor acuzate de a avea legături cu aceste organizații sau de a le asigura sprijin.

Calificarea diferitelor conflicte armate în care operațiuni militare au fost inițiate de S.U.A. și de aliații lor în cadrul „Războiului contra Terorii” se va face cu respectarea criteriilor existente în dreptul de la Geneva și în jurisprudența internațională.

3.6. Definiția conflictului armat, coordonatele geografice și temporale ale calificării unei situații drept conflict armat

Convențiile în materia dreptului internațional umanitar nu prevăd o definiție a conflictului armat.

O asemenea lipsă este ușor de explicat, întrucât la elaborarea dreptului de la Haga sau a dreptului de la Geneva nu s-a dorit elaborarea unei definiții care să limiteze aplicarea dreptului internațional umanitar. De aceea, în jurisprudența internațională s-a simțit nevoia să se propună o definiție a conflictului armat.

Aceasta a fost oferită de către Camera de Apeluri a Tribunalul Internațional pentru fosta Iugoslavie, în cazul Tadic³, care consideră că, prin conflict armat se înțelege –

¹ Pe 11 septembrie 2001 au avut loc o serie de atacuri sinucigașe coordonate de organizația teroristă Al-Qaeda împotriva Statelor Unite. În dimineața aceleiași zile, teroriști Al-Qaeda au deturnat patru avioane comerciale de pasageri, preluând controlul acestora. Două dintre avioane au fost prăbușite peste turnurile gemene ale World Trade Center din New York, omorând toate persoanele de la bord și mulți alți oameni care lucrau în cele două clădiri. Ambele clădiri s-au prăbușit în decurs de două ore, distrugând și avariind și alte clădiri din jur. Teroriștii au prăbușit un al treilea avion în clădirea Pentagonului din Arlington, Virginia, lângă Washington D.C. Al patrulea avion s-a prăbușit pe o câmpie de lângă Shanksville în zona rurală a statului Pennsylvania, după ce unii dintre pasageri și membrii echipajului au încercat să recâștige controlul avionului, pe care teroriștii îl îndreptaseră spre Washington, D.C. Nu au existat supraviețuitori ai zborurilor. În total, în urma atacurilor, au murit aproximativ 3.000 de oameni, inclusiv teroriștii.

² Invadarea Afganistanului a reprezentat răspunsul Statelor Unite ale Americii la atacurile teroriste din 11 septembrie 2001. S-a afirmat că guvernul Afganistanului cunoscut sub numele de guvernul taliban, sprijinea gruparea teroristă Al-Qaeda, care și-a asumat răspunderea pentru atacurile de la 11 septembrie 2001. Operațiunea militară inițială s-a numit „Operation Enduring Freedom”. În 2010, după 9 ani de la declanșarea operațiunii în Afganistan războiul continuă, alături de trupele americane, în Afganistan se află și o coaliție militară multinațională sub conducerea NATO, stabilită prin Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1386 din 2001.

³ A se vedea cazul Prosecutor vs. Dutko Tadic, Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, Camera de Apeluri, Caz nr. IT-94-1-A, la adresa de Internet: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>.

„orice recurgere la forța armată între state sau la violență armată între autoritățile guvernamentale și grupuri armate organizate sau între asemenea grupuri într-un stat. dreptul internațional umanitar se aplică **de la inițierea unui asemenea conflict armat și se extinde dincolo de încetarea ostilităților până la încheierea păcii sau în cazul conflictelor armate interne o rezolvare pașnică a conflictului este obținută.**

Până la acel moment, dreptul internațional umanitar continuă să se aplice **întregului teritoriu al statului în război sau, în caz de conflict armat intern, întregului teritoriu sub controlul unei părți indiferent dacă pe acest teritoriu au sau nu loc lupte.**”

Pentru desemnarea spațiului geografic în care are loc conflictul armat, se folosesc diferite concepte precum: teatrul de operațiuni, teatrul de război, teatrul de acțiuni militare, zone de operațiuni și zone de luptă.

În accepțiunea cea mai largă, **teatrul de război** cuprinde totalitatea teritoriilor statelor angajate în conflictele armate.

La rândul lui, teatrul de război cuprinde mai multe **teatre de acțiuni de luptă** care, la rândul lor cuprind **zone de operațiuni sau de luptă.**

3.7. Încetarea ostilităților: capitularea, armistițiul, *debellatio* și încheierea tratatelor de pace

Încetarea ostilităților în cadrul conflictelor armate internaționale are loc prin mai multe forme cum sunt: capitularea, armistițiul, *debellatio* și încheierea tratatelor de pace.

Capitulația este un act scris care antrenează predarea negociată a unei părți la un conflict armat internațional.

Armistițiul reprezintă, în fapt, o suspendare temporară și convențională a ostilităților. Supravegherea convențiilor de armistițiu poate fi încredințată unor comisii mixte.

Acordul tacit reprezintă, de asemenea, o modalitate de încetare a ostilităților specifică mai ales continentului Latino-American, în special războaielor dintre Spania și fostele sale colonii în 1824.

Debellatio reprezintă acea modalitate de încetare a ostilităților prin care statul învingător reușește să își substituie în întregime autoritatea asupra statului învins, ceea ce conduce la dispariția acestuia din urmă.

Încheierea tratatelor de pace după încetarea ostilităților echivalează cu încetarea oficială a stării de beligeranță sau conflict armat. Tratatelor de pace au fost preferate mai ales în perioada dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial. După cel de-al Doilea Război Mondial, deși au avut loc o mulțime de conflicte armate, părțile nu a ajuns decât rar și sub presiunea comunității internaționale la încheierea de tratate de pace. Menționăm în acest sens încheierea acordului de pace de la Dayton dintre Bosnia și Herțegovina, Croația și Serbia, în 1995, a cărui implementare a durat peste limitele stabilite convențional.

3.8. State neutre

Dreptul neutralității a fost dezvoltat în principal în timpul secolului al XIX-lea.

În cadrul celei de-a doua conferințe de pace de la Haga, neutralitatea a făcut obiectul a două convenții internaționale: Convenția V de la Haga privind drepturile și obligațiile

puterilor și persoanelor neutre în caz de război terestru și Convenția XIII de la Haga privind drepturile și obligațiile puterilor neutre în războiul maritim. Cu toate că cele două convenții au intrat în vigoare, ele nu au fost ratificate de Marea Britanie, Italia și ale state.

În afara acestor convenții, care stabilesc drepturile și obligațiile puterilor neutre în caz de conflict armat, dar și drepturile și obligațiile statelor beligerante, și alte convenții de la Haga din 1097 cuprind prevederi importante referitoare la neutralitate, cum sunt: Convenția VII de la Haga privind conversia navelor comerciale în nave de război, Convenția XI de la Haga privind restricțiile cu privire la exercitarea dreptului de captură în războiul maritim, după cum și Secțiunea XII se referă la înființarea unei Curți Internaționale de Capturi Navale (neratificată deși în 1910 se adoptă și un protocol la această convenție).

Aparent, după cele două războaie mondiale, neutralitatea pare să-și fi pierdut importanța¹ ca urmare a interzicerii recurgerii la război și a sistemului centralizat de securitate internațională.

Precizăm că, referiri la neutralitate întâlnim în toate cele patru convenții de la Geneva din 1949, precum și în Convenția de Protejare a Proprietății Culturale în caz de Conflict Armat adoptată la Viena în 1954.

Secțiunea 4

Izvoare de drept internațional umanitar: convenții, drept cutumiar și principii de drept internațional umanitar

4.1. Cutuma

Existența unor reguli nescrise de declanșare a războiului (avertizarea inamicului înainte de a-l ataca), de suspendare a ostilităților sau de tratare a anumitor persoane într-un război a precedat cu mult timp norma scrisă.

În perioada apariției primelor convenții internaționale în materia dreptului umanitar, cutuma ca izvor al acestei ramuri de drept a fost descalificată, statele dorind să-și păstreze libertatea de a aplica regulile de drept internațional umanitar, prin aderare la tratatele în materie și, respectiv, denunțare a acestora.

În cadrul celor două conferințe de pace de la Haga, precum și în cadrul conferinței de la Geneva din 1949 au fost codificate totuși și norme cutumiare de drept internațional umanitar.

De asemenea, anumite reguli de drept internațional umanitar reprezintă chiar norme de *jus cogens*, iar denunțarea tratatelor care cuprind asemenea reguli este fără efect.

Recunoașterea pentru cutumă a unui statut egal cu cel al normei convenționale a avut loc în materia dreptului internațional umanitar prin decizia Curții Internaționale de Justiție, în cazul „Activitățile militare și paramilitare în Nicaragua și contra acesteia”, **ocazie cu care s-a recunoscut chiar dreptul opiniei publice și al organismelor umanitare precum Comitetul Internațional al Crucii Roșii de a contribui la crearea de norme cutumiare.**

¹ A se vedea în acest sens, despre neutralitate, Raluca Miga-Besteliu, *Drept internațional public*, volumul I, Editura CH Beck, 2005, p. 28-30.

După Nicaragua, atât Curtea Internațională de Justiție, cât și alte instanțe internaționale precum tribunalele penale internaționale au recunoscut rolul deosebit de important pe care cutuma îl joacă în dezvoltarea dreptului internațional umanitar.

La fel, doctrina internațională a considerat cutuma o „sursă vie a dreptului internațional umanitar care poate să umple lacunele dreptului internațional umanitar atât în timp de conflict armat internațional, cât și intern, atunci când [...] dreptul convențional este mai puțin dezvoltat. Dacă dreptul internațional umanitar este destinat să joace un rol supletiv al voinței statelor în caz de tăcere a dreptului internațional umanitar convențional, dreptul internațional umanitar cutumiar poate să și modifice dreptul internațional umanitar convențional când acesta apare ca fiind depășit sau în retard prin raportare la evoluția practicii¹”.

Elementele constitutive ale cutumei în materia dreptului internațional umanitar ca și în materia dreptului internațional public sunt reprezentate de practica generalizată, constantă, îndelungată și repetată, și de convingerea că această practică este obligatorie în situații similare.

Practica, ca element al cutumei, poate fi diplomatică, legislativă sau militară.

4.2. Tratatul

Tratatul sau convenția reprezintă regula scrisă de drept internațional umanitar. Adoptarea tratatelor sau a convențiilor în această materie urmează regulile² prevăzute de Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969.

4.3. Principiile de drept internațional umanitar

În materia dreptului internațional umanitar există un set de reguli cunoscute sub numele de Principii fundamentale de drept internațional umanitar, care reprezintă structura de bază a acestui corp de norme atât în formă convențională, cât și în formă cutumiară, asigurând chiar reglementarea unor cazuri neavute în vedere de regulile convenționale.

Toate regulile cutumiare sau convenționale de drept internațional umanitar au la bază aceste **principii fundamentale**, așa cum întreg corpul uman are la bază coloana vertebrală.

În cadrul primei conferințe de pace de la Haga, juristul rus Fyodor Martens a formulat pentru prima oară principiul ce-i poartă numele și care a devenit preambulul Convenției a II-a de la Haga din 1899. Acest principiu, devenit clauza Martens, era deja considerat cutumiar³ când a fost încorporat în art. 1, paragraful 2, din Protocolul adițional I din 1977. Această clauză cum a fost formulată pentru prima oară în 1899 prevede că în

¹ A se vedea în acest sens Eric David, *Principes de droit des conflits armés*, Quatrieme Edition, Bruylant, 2008, p. 70.

² A se vedea Raluca Miga-Beșteliu, *op. cit.*, p. 89

³ A se vedea în acest sens, „What are the essential rules of international humanitarian law?” Extract from ICRC publication *International humanitarian law: answers to your questions*, pe pagina de web a Comitetului Internațional de Cruce Roșie, la adresa de Internet: <http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/html/5KZFUJ>.

cazurile neacoperite de reglementările adoptate de ele, populația și combatanții rămân sub protecția și autoritatea principiilor dreptului internațional așa cum derivă ele din cutuma stabilită între națiunile civilizate, din legile umanității și din dictatul conștiinței publice.

Alături de **clauza Martens** sau **principiul umanității**, au fost formulate principiile **distincției dintre civili și combatanți, al necesității militare, al proporționalității și al independenței lui *jus ad bellum* de *jus in bello***.

Chiar autorii Declarației de la Sankt Petersburg din 1864, au formulat implicit și explicit atât principiul distincției, cât și pe cel al necesității militare sau al prevenirii suferințelor nenesecare:

„Considerând [...] că singurul scop legitim pe care statele trebuie să-l urmărească în timpul războiului este slăbirea forțelor armate ale inamicului;

Că pentru acest scop este suficient să fie scos în afara luptei cel mai mare număr posibil de persoane; că acest scop ar fi excedat de utilizarea armelor care în mod inutil ar agrava suferințele acestor persoane scoase în afara luptei și chiar ar conduce la moartea lor.”

Ulterior, dreptul de la Geneva a dezvoltat principiul distincției (art. 4 din Convenția de la Geneva IV, art. 44 și art. 48 din Protocolul adițional I), principiul necesității militare, precum și cel al proporționalității (Protocolul adițional I art. 51 și 57).

Principiul distincției dintre civili și combatanți în timpul conflictelor armate implică obligația combatanților de a distinge între ei și civili, dar și de distinge între obiectivele civile și militare.

Principiul necesității militare este în strânsă legătură cu **principiul proporționalității și al necauzării de suferințe nenesecare**. Conform acestui principiu, **în sensul său larg**, într-un conflict armat poate fi întreprins numai ceea ce este necesar pentru îndeplinirea unui scop militar. Așadar, mijloacele militare folosite pentru atingerea scopului militar trebuie să fie proporționale cu scopul militar urmărit. **În sens restrâns**, necesitatea militară nu poate fi invocată decât atunci când dreptul pozitiv permite în mod expres o excepție motivată în acest fel de la o anumită interdicție sau restricție a utilizării violenței în dreptul umanitar. Scopul dreptului umanitar este de a stabili un echilibru între necesitatea militară și exigențele umanitare¹.

Principiul independenței lui *jus ad bello* de *jus in bello* consacră aplicarea dreptului internațional umanitar în toate conflictele armate, indiferent de caracterul licit sau ilicit al declanșării acestor conflicte armate prin raport la dreptul internațional umanitar.

Acest principiu capătă importanță mai ales în ordinea juridică internațională creată după cel de-al Doilea Război Mondial, în care recurgerea la forța armată este interzisă cu excepția exercitării dreptului la autoapărare (art. 51 din Carta ONU) și a declanșării mecanismului centralizat de securitate internațională (Capitolul VII din Carta ONU).

În acest fel, dreptul internațional umanitar este aplicabil și conflictelor armate declanșate și desfășurate cu încălcarea ordinii juridice internaționale stabilite prin Carta ONU.

¹ A se vedea în acest sens Pietro Verri, *Dictionary on the International Law of Armed Conflict*, ICRC, Geneva 1992, p. 75.

Secțiunea 5

Raportul dintre dreptul internațional umanitar și dreptul internațional public. Raportul cu alte ramuri de drept

5.1. Raportul dintre dreptul internațional umanitar și dreptul internațional public

Dreptul internațional umanitar este o ramură a dreptului internațional public corespunzând, în special, laturii sale constituționale și administrative, care permite aplicarea dreptului internațional direct asupra persoanelor fizice în cazul unui comportament violent care lezează valorile supreme ale comunității internaționale.

Întocmai precum dreptul internațional public, dreptul internațional umanitar este un drept de coordonare, care ia naștere prin acordul de voință al statelor.

Dreptul internațional umanitar se completează și chiar interferează cu alte ramuri de drept internațional cu incidență asupra conflictelor armate, în special cu drepturile fundamentale ale omului, aplicabile atât în timp de pace, cât și în timp de război, dar și cu dreptul mediului, suprapunându-se și asupra dreptului internațional penal.

5.2. Raportul dintre dreptul internațional umanitar și drepturile fundamentale ale omului

Legătura dintre dreptul internațional umanitar și drepturile fundamentale ale omului este foarte strânsă.

Între cele două ramuri de drept internațional public există similitudini de conținut, o anumită complementaritate și, nu în ultimul rând, puncte de tangență sau chiar convergență.

Inițial, cele două ramuri au evoluat distinct una de cealaltă, fiind foarte diferite sub aspectul izvoarelor, al regulilor aplicabile, al momentului în care sunt aplicabile, al persoanelor protejate, al subiectelor obligate și, nu în ultimul rând, al mecanismelor de implementare.

Așa cum am mai arătat, dreptul internațional umanitar reprezintă un set de reguli de natură convențională, dar și de natură cutumiară **care se aplică în timp de conflict armat pentru protecția persoanelor și a bunurilor afectate de conflictul armat, limitând utilizarea metodelor și mijloacelor de purtare a războaielor**, având ca principale surse convenționale dreptul de la Haga și dreptul de la Geneva.

Pe de altă parte, drepturile fundamentale ale omului reprezintă un set de reguli convenționale și cutumiare în **baza cărora orice persoană fizică sau grup de persoane fizice sau chiar persoanele juridice pot solicita anumite drepturi de la guvernul lor**.

Principalele instrumente internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului sunt: Convențiile internaționale privind drepturile civile și politice, respectiv drepturile economice, culturale și sociale adoptate în cadrul ONU în 1966, Convențiile asupra genocidului din 1948, împotriva discriminării rasiale (1965), torturii (1984) și pentru drepturile copilului (1989), dar și convențiile regionale privind drepturile fundamentale ale omului.

Deși cele două ramuri de drept **au avut o dezvoltare convențională separată**, în ultima vreme au început să fie adoptate instrumente internaționale comune celor două ramuri, cum ar fi, doar exemplificativ: Protocolul opțional privind participarea copiilor în conflictele armate la Convenția privind drepturile copilului sau Statutul de la Roma din 1998, care prevede înființarea primei Curți Penale Internaționale permanente având jurisdicție în egală măsură aplicabilă încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar și încălcărilor grave ale drepturilor fundamentale ale omului.

Aceasta indică o convergență contemporană a celor două ramuri de drept pe aspectul izvoarelor, dar și al mecanismelor de implementare, după cum vom arăta.

În timp ce dreptul internațional umanitar se aplică pe **durata conflictelor armate**, drepturile fundamentale ale omului se aplică și **în timp de pace și în timp de război**, completând și suprapunându-se pe timp de război cu aplicarea dreptului internațional umanitar.

O deosebire esențială constă în aceea că **unele drepturi fundamentale ale omului sunt derogabile în timp de conflict armat** în timp ce **dreptul internațional umanitar nu este niciodată derogabil**.

O altă diferențiere constă în aceea că **dreptul internațional umanitar se aplică statelor, dar și actorilor nestatali care participă la un conflict armat**, în timp de **drepturile fundamentale ale omului se aplică, în principal, guvernelor în relația cu proprii cetățeni**.

Cu toate acestea, în dreptul internațional umanitar ca și în cadrul drepturilor fundamentale ale omului **este prevăzută răspunderea penală individuală pentru încălcări grave ale regulilor aparținând celor două ramuri de drept**, ceea ce reprezintă o nouă indicație cu privire la convergența celor două ramuri de drept pe anumite categorii de drepturi fundamentale nederogabile.

Se cere subliniată și diferența importantă dintre dreptul internațional umanitar și drepturile fundamentale ale omului în ceea ce privește **persoanele protejate** – în dreptul internațional umanitar fiind protejate numai anumite categorii de persoane, în timp ce drepturile fundamentale ale omului protejează toate persoanele.

Mecanismele de implementare ale celor două ramuri de drept sunt și ele diferite prin raport la **izvoarele de drept diferite** care stau la baza celor două ramuri de drept, dar au ca un punct de convergență important tragerea la răspundere prin intermediul jurisdicției universale și al jurisdicției internaționale penale.

În timp ce dreptul internațional umanitar a trebuit să dezvolte **mecanisme de implementare specifice conflictului armat** (de ex. instituția Puterilor Protectoare ori implicarea Comitetului Internațional de Cruce Roșie), drepturile fundamentale ale omului **au fost gândite, în special, pentru vremuri de pace, cu mecanisme de implementare care presupun monitorizarea sau controlul judiciar prin care se judecă plângeri interstatuale sau îndreptate împotriva statelor**.

Specific drepturilor fundamentale ale omului este că, alături de mecanismele de implementare universale, **includ și mecanisme de implementare regionale**.

Remarcăm o apropiere între cele două ramuri de drept, **chiar o suprapunere** în ceea ce privește anumite drepturi fundamentale ale omului nederogabile, pe care le întâlnim în ambele ramuri de drept, precum dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul de a nu fi supus torturii sau tratamentelor inumane și degradante, interzicerea